

تحلیل الگوی ارتباط و تعامل در خانواده متعالی از منظر قرآن و روایات

الهه معتمدی^۱

چکیده

خانواده متعالی به عنوان یکی از بنیادی‌ترین نهادهای اجتماعی در فرهنگ اسلامی، بر پایه اصول و آموزه‌های نقلی و عقلی استوار است و روابط میان اعضای آن بر اساس استانداردهای والای اسلامی تنظیم می‌شود. این نوع خانواده با تأکید بر رعایت حقوق متقابل افراد و ایجاد فضایی سرشار از احترام و همدلی، بستری مناسب برای تربیت انسان‌هایی شایسته، متعهد و تأثیرگذار فراهم می‌کند که در نهایت به تحقق جامعه‌ای آرمانی و همسو با ارزش‌های اسلامی منجر می‌شود. پژوهش حاضر نشان می‌دهد که خانواده متعالی، خانواده‌ای است که در آن مهارت‌های ارتباطی به صورت هدفمند و مؤثر پرورش یافته‌اند. این مهارت‌ها شامل برقراری ارتباط مؤثر و معنادار میان اعضای خانواده، تقویت حس مسئولیت‌پذیری، مدیریت و حل تعارضات به شیوه‌ای سازنده و عقلانی، ارتقای رشد معنوی و اخلاقی افراد، و ایجاد تعاملات مثبت و پویا است. این ویژگی‌ها نه تنها به سلامت روان و رشد همه‌جانبه اعضای خانواده کمک می‌کند، بلکه تأثیر عمیقی بر تقویت انسجام اجتماعی و پیشرفت جامعه اسلامی دارد. این مطالعه با استفاده از روش تحقیق کتابخانه‌ای و با بررسی منابع معتبر و تحلیل محتوای آن‌ها انجام شده است و تلاش دارد تا با تبیین ویژگی‌های خانواده متعالی، راهکارهایی برای تقویت این نهاد حیاتی ارائه دهد.

کلمات کلیدی: خانواده متعالی، مهارت‌های ارتباطی، تعاملات سازنده، رشد معنوی، الگوی اسلامی، سلامت روان، جامعه آرمانی.

^۱- طلبه پایه پنجم حوزه علمیه الزهراء سلام الله علیها- اراک

خانواده، به عنوان یکی از نعمت‌های بی‌بدیل الهی، نهادی مقدس است که خداوند با خلقت همسر و فرزندان از جنس بشر، بستری برای رشد، آرامش و تکامل انسان فراهم آورده است تا در پرتو ایمان به پروردگار و پایبندی به ارزش‌های الهی، از کفر به نعمت‌های الهی دور بمانند. خانواده‌های متعالی، که بر اساس اندیشه توحیدی و دستورات اسلامی شکل می‌گیرند، با پایبندی به اصول اخلاقی و معنوی، روابطی سالم و پویا میان اعضای خود برقرار می‌کنند. در مقابل، خانواده‌هایی که از این اصول فاصله گرفته و یگانگی پروردگار را در اعتقادات، اخلاق و رفتار خود نادیده می‌گیرند، از مسیر تعالی منحرف می‌شوند. خانواده به عنوان بنیادی‌ترین واحد اجتماعی، نقشی بی‌همتا در سلامت و پایداری جامعه ایفا می‌کند. سلامت جامعه در گرو سلامت خانواده است و دین مبین اسلام با تأکید بر اهمیت تشکیل خانواده، آن را کانونی برای تربیت انسان‌های صالح و تحقق جامعه آرمانی معرفی کرده است. از این‌رو، زن و شوهر به عنوان بنیان این نهاد مقدس، موظفانند با همان انگیزه‌ای که به تشکیل خانواده اقدام کرده‌اند، برای تحکیم و تعالی آن تلاش کنند تا وحدت، پویایی و قداست این نهاد تا پایان حفظ شود و شاهد تربیت فرزندان صالح و متعهد باشند. تعالی خانواده به معنای توجه به ابعاد حقیقی وجود انسان و فراهم‌سازی زمینه‌های رشد معنوی، اخلاقی و اجتماعی اوست. برای دستیابی به این هدف ارزشمند، شناخت دقیق ویژگی‌های خانواده متعالی بر اساس الگوی اسلامی ضروری است. متأسفانه، در دنیای معاصر، نظام مقدس خانواده تحت تأثیر فرهنگ مادی‌گرایانه غرب و هجمه رسانه‌های معاند، با چالش‌های جدی مواجه شده است. این امر ضرورت توجه به عوامل اخلاقی، عاطفی و تقویت مهارت‌های ارتباطی و همدلی در خانواده را بیش از پیش آشکار می‌سازد تا با ایجاد خانواده‌هایی سالم و پویا، به سوی جامعه‌ای بهتر گام برداریم. پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی-تحلیلی و با استفاده از روش کتابخانه‌ای، به بررسی این پرسش اساسی می‌پردازد که شاخصه‌های فرهنگی خانواده متعالی در اسلام کدام‌اند؟ نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که ملاک برتری خانواده متعالی، برخورداری از فضیلت‌ها و ارزش‌های اسلامی است که در قرآن کریم و روایات معصومین (ع) به عنوان منابعی غنی برای شناسایی ویژگی‌های این خانواده معرفی شده‌اند. آگاهی از این ویژگی‌ها و الگوگیری از خانواده‌های متعالی، اخلاق انسانی را در کانون خانواده تقویت کرده و نگاهی الهی به این نهاد مقدس می‌بخشد، که نتیجه آن آرامش و انسجام در خانواده است. کارکردهای منحصربه‌فرد خانواده، از جمله تربیت فرزندان صالح و ایجاد فضایی برای رشد معنوی، آن را به بنیادی مقدس و ازدواج را به پیمانی الهی تبدیل کرده است. روابط در خانواده متعالی باید بر پایه اصول اخلاقی استوار باشد، اعم از روابط میان والدین، والدین با فرزندان، و هر یک از اعضای خانواده به صورت جداگانه. دین اسلام با ارائه دستورالعمل‌های جامع در آیات و روایات، راهکارهایی برای بهبود این روابط ارائه کرده است. در شرایط کنونی که جهانی‌سازی و نفوذ فرهنگ مادی‌گرایانه، خانواده‌ها را با تهدیدات فرهنگی مواجه ساخته، تقویت عوامل اخلاقی و عاطفی و ایجاد ارتباط مؤثر و همدلانه میان اعضای خانواده بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد. این امر نه تنها به بهبود کیفیت زندگی خانوادگی کمک می‌کند، بلکه زمینه‌ساز ساخت جامعه‌ای سالم و پویا خواهد بود. در این حوزه، پژوهش‌های متعددی انجام شده است، از جمله مقاله «اصول و شاخصه‌های سبک زندگی قرآنی» اثر حمیدرضا فاضلی، مقاله «اهمیت مدیریت خانواده در اسلام» نوشته آرزو خرم‌منش، و کتاب‌های «خانواده متعالی» از ولایت‌الله درویشی و «شاخصه‌های فرهنگی خانواده متعالی در اسلام» اثر کلثوم رجبی. باین‌حال، پژوهش حاضر با تمرکز بر اهمیت تشکیل خانواده و جایگاه آن در قرآن و روایات، به معرفی الگوهای ارتباط و تعامل مؤثر در خانواده متعالی پرداخته و به دنبال پاسخ به این پرسش‌هاست: خانواده

متعالی چیست؟ ویژگی‌های آن کدام‌اند؟ نحوه ارتباط و تعامل در این خانواده چگونه است؟ شاخصه‌های ارتباط مؤثر در خانواده متعالی چیست؟ و وظایف هر یک از اعضای خانواده برای بهبود روابط در این نهاد مقدس کدام است؟ هدف این پژوهش، ارائه الگویی کاربردی برای تحکیم روابط خانوادگی و تقویت سلامت و تعالی خانواده بر اساس آموزه‌های اسلامی است.

۲. مفهوم شناسی

خانواده متعالی: یعنی پرداختن به جنبه‌های حقیقی انسان و ایجاد زمینه رشد برای آن که نه تنها مشکلات مورد بررسی قرار می‌گیرد و تلاش برای حل آن می‌شود بلکه ظرفیت‌های افراد تا مرز خود شکوفایی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۳. اصول الگوی ارتباط و تعامل در خانواده متعالی

۳-۱. ارتباط مؤثر

ارتباط مؤثر در خانواده فقط یک تعریف دارد: ارتباطی که باعث رشد شخصیت، افزایش عزت‌نفس، مسوولیت‌پذیری، قدرت تصمیم‌گیری و مدیریت هیجانات در میان تمام اعضای آن گردد؛ همچنین ارتباط مؤثر در خانواده، به رشد و تعالی فردی اعضای خانواده کمک می‌کند؛ زیرا باعث می‌شود از یکدیگر حمایت کنند و به یکدیگر انگیزه دهند. نتیجه این کار ایجاد احساس ارزشمندی و اعتماد به نفس در اعضای خانواده است.

امام رضا علیه السلام در سخنی نورانی از قول رسول خداصل الله علیه وآله وسلم هم به حسن رفتار در خانواده توصیه کرده و هم از نوع رفتار ایشان با همسرشان خبر داده و می‌فرماید: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنُ النَّاسِ إِيْمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا وَ أَلْطَفُهُمْ بِأَهْلِهِ وَ أَنَا أَلْطَفُكُمْ بِأَهْلِي.

رسول خدا (ص) فرمودند: کسی که ایمانش برتر از دیگران است، اخلاقش نیکوتر و به خانواده اش مهربان‌تر است و من نسبت به خانواده خود، مهربان‌ترم.^۱

ایشان در فرمایش دیگری از قول رسول خدا (ص) می‌فرمایند: أَقْرَبُكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا وَ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ^۲؛

نزدیک‌ترین شما به من در روز قیامت کسی است که خوش خلق‌تر و برای خانواده خود بهترین باشد؛ بنابراین، یکی از اصول اولیه که لازم است هر مسلمان به کار گیرد نحوه ارتباط مؤثر با خانواده برای شکل‌گیری خانواده متعالی است.

۳-۲. ویژگی‌های ارتباط مؤثر

۳-۲-۱. احترام و همدلی

۱- عیون اخبار الرضا: ج ۲، ص ۳۸

۲- همان

همدلی نوع خاصی از توجه داشتن به دیدگاه دیگری است؛ به این معنا که «فرد از طریق ادراک واکنش‌های عاطفی دیگران، واکنش‌های عاطفی از خود نشان می‌دهد که به آن همدلی می‌گویند.»

در قرآن کریم خداوند متعال می‌فرماید: **وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً**^۱

کلمه "مودت" تقریباً به معنای محبتی است که اثرش در مقام عمل ظاهر باشد، در نتیجه نسبت مودت به محبت نسبت خضوع است به خشوع، چون خضوع آن خشوعی را گویند که در مقام عمل اثرش هویدا شود، به خلاف خشوع که به معنای نوعی تأثیر نفسانی است، که از مشاهده عظمت و کبریایی در دل پدید می‌آید.

و "رحمت"، به معنای نوعی تأثیر نفسانی است، که از مشاهده محرومیت محرومی که کمالی را ندارد، و محتاج به رفع نقص است، در دل پدید می‌آید، و صاحب‌دل را وادار می‌کند به اینکه در مقام برآید و او را از محرومیت نجات داده و نقصش را رفع کند.^۲

یکی از روشن‌ترین جلوه‌گاه‌ها و موارد خودنمایی مودت و رحمت، جامعه کوچک خانواده است، چون زن و شوهر در محبت و مودت ملازم یکدیگرند.

امام صادق علیه‌السلام فرمودند:

مِنْ أَخْلَاقِ الْأَنْبِيَاءِ حُبُّ النِّسَاءِ؛ از ویژگی‌های اخلاق پیامبران، دوست داشتن زنان خویش بوده است.^۳

از مصادیق احترام و همدلی میتوان به موارد زیر اشاره کرد:^۴

الف) شناخت و آگاهی

فرد باید بتواند خود را به جای دیگران بگذارد، امور را از دیدگاه آنان ببیند و از خود بپرسد که اگر من به جای او و در شرایط او بودم چه احساسی داشتم؟

ب) اعتماد متقابل

از دیگر شرایط لازم برای ایجاد همدلی بین افراد، اعتماد متقابل است، به عبارت دیگر اعتماد متقابل هنگامی به وجود می‌آید که طرفین درگیر در ارتباط، نسبت به همدیگر یک دلی، آسایش و امنیت خاطر داشته باشند و این اعتماد حاصل نمی‌شود مگر با شناخت تفاوت‌های فردی و احترام گذاردن به آن تفاوت‌های بین فردی و تأثیر آن در برقراری روابط همدلانه

ج) شناخت تفاوت‌ها

۱- روم/آیه ۲۱

۲- تفسیر المیزان ج ۳ ص ۲۵۵

۳- مکارم الاخلاق، ص ۱۹۷؛ وسائل الشیعه، ج ۲۰، ص ۲۱، باب استحباب حبّ النساء المحلات

۴- زینب‌گالیا کورادو و ریتسولاتی جاکوما (۱۳۸۹). آینه‌ها در مغز: چگونه ذهن ما در اعمال، هیجانات و عواطف دیگران شریک می‌شود؟ مترجمان: عبدالرحیم نجل رحیم، فرانسیس اندرسون و زهرا مرادی. تهران: نشر مرکز

محققان بر این باورند که دو عامل اصلی تفاوت‌های بین فردی، در ابتدا تفاوت در ساختار ژنتیکی افراد و سپس تفاوت در محیط زندگی آنان است.

هر فرد ساختار ژنتیکی خاص خود را دارد و هر خانواده‌ای سبک، روش زندگی، روش تربیتی مخصوص به خود را داراست. مجموعه این عوامل از ما، فردی منحصر به فرد می‌سازد که در بعضی زمینه‌ها و یا بعضی ویژگی‌ها با دیگران متفاوت باشیم و یا بین ما شباهت وجود داشته باشد. و در تعاملات فردی خود به خوبی به تفاوت‌های عمیق فردی خود با انسان‌ها یا اختلافات با گروهی دیگر پی می‌بریم.^۱

رفتارهایی همچون بی‌عدالتی‌ها، تبعیض‌ها، تحقیرها و تهدیدها و ... ناشی از همین باور غلط است. از سوی دیگر برخی از انسان‌ها بر این باورند که تفاوت‌ها فرصت‌هایی مغتنم در زندگی هر فرد می‌باشند. تفاوت‌ها فرصت‌های چالش برانگیزی هستند که به ما اجازه می‌دهند دوباره خود و نقاط ضعف و قوت خود را ببینیم.^۲

تفاوت‌ها میدان عمل مهارت‌های آموخته شده ماست. جایی که می‌توانیم در آن توانمندی‌هایی را که کسب کرده‌ایم به شکل عملی تجربه کنیم و ببینیم چقدر در عمل می‌توانیم آموخته‌های خود را پیاده کنیم و در این میدان دوباره ضعف‌ها و توانمندی‌های خود را مورد مشاهده قرار دهیم. تفاوت‌ها به ما فرصت می‌دهند که بفهمیم با چه مهارت‌هایی آشنا نیستیم و باید به دنبال کسب آن‌ها باشیم.

د) درک چارچوب ذهنی دیگران

هرگاه بتوانیم چارچوب ذهنی دیگران را بشناسیم و بدانیم چه چیزی برایشان اهمیت دارد، با برآوردن انتظارات شان به سهولت می‌توانیم با آن‌ها رابطه‌ای گرم و صمیمی ایجاد کرده، در آن‌ها نفوذ کنیم.

برای شناخت چارچوب‌های ذهنی افراد مختلف، باید از سوابق زندگی و تجربیات گذشته آن‌ها اطلاعاتی به دست آورد؛ از نقاط ضعف، حساسیت‌ها و گرایش‌های آن‌ها آگاه شد و سپس مسایل را از دریچه‌ی چشم آن‌ها دید در واقع باید حتی الامکان چارچوب ذهنی خود را به چارچوب ذهنی فرد دیگری نزدیک‌تر کرد تا زمینه سخن گفتن فراهم آید و ارتباط برقرار شود. به بیانی دیگر، برای ایجاد ارتباطی موفق با یکدیگر، باید چارچوب‌های ذهنی متقارن و همساز باشند خواه چارچوب‌های ذهنی ما به طور طبیعی به هم نزدیک باشند و خواه به اختیار آن‌ها را به هم نزدیک کنیم، هر چه این تقارن بیشتر باشد، ارتباط ما با یکدیگر موفق‌تر و توان‌همدلی کردن ما با دیگران بیشتر است. همرنگی و انطباق چارچوب‌های ذهنی دو نفر، نقطه عطف یک رابطه موثر و مفید بین آن‌ها بوده و مصداق واقعی تفاهم و توافق و همدلی است.

۱- Bruening, L. (2016). Habits of a happy brain: Retrain your brain to boost your serotonin, dopamine, oxytocin and endorphin levels

۲- اندیشه من از استاد علی صفایی حائری صفحه ۵۸

کنند؛ بلکه قلباً مرد به زن خود و زن به مرد خود، باید احساس احترام داشته باشند. احترام را در قلب خود نگهدارند، برای هم حرمت قائل باشند. این در اداره زندگی مهم است. بین زن و شوهر، اهانت و تحقیر و تذلیل نباشد که اهانت و تحقیر موجب می شود بنیان خانواده سست شده و محبت کم گردد.

احترام و تکریم زن در خانواده از حقوق ابتدایی او بوده و در زمره مسائل مهمی است که در خانواده باید مورد توجه قرار بگیرد. زن اگر در محیط خانواده در چشم شوهر، فرزند و برادر، محترم و مکرم شمرده بشود، بخش مهمی از مشکلات جامعه حل خواهد شد. اسلام به دنبال احترام کامل به زن است.

البته به فرمایش حضرت امام رضا علیه السلام دل ها را رغبت و نفرت و نشاط و سستی می باشد؛ هنگامی که دل، میل و اقبال می کند بینش و ادراک دارد و زمانی که بی میل است افسرده و ناتوان می باشد. از این روهنگامی که درون با نشاط توأم می باشد باید دل ها را به کار گرفت و زمانی که حالت سستی و رخوت دارد باید آن را رها کرد تا توان و آرامش خود را بازیابد.

زن و شوهر در روابط عاطفی با یکدیگر باید این بیان گهربار امام رضا علیه السلام را در نظر گیرند که می فرمایند: «اگر مؤمنی خشمگین شود عصبانیت، وی را از طریق حق بیرون نمی برد و اگر شادمانیابد این خرسندی وی را دچار باطل نمی سازد و، چون به اقتداری می رسد بیشتر از آنچه حق دارد، نمی گیرد»^۱.

۴-۲. تعامل صحیح بین والدین و فرزندان

قرآن در مورد والدین چنین دستور می دهد:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٍّ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَ قُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَ قُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا^۲.

و پروردگارت فرمان داده است: جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید. هرگاه یکی از آن دو یا هر دوی آنها به پیری رسیدند کمترین اهانتی به آنها روا نداشته و بر آنها فریاد مزین و گفتار سنجیده و لطیف و بزرگووارانه به آنها بگو و بال های تواضع خویش را خاضعانه در برابر آنان فرود آر و بگو: پروردگارا، همان گونه که مرا در کودکی تربیت کردند، مشمول رحمتشان قرار ده.

۴-۲-۱. حقوق والدین بر فرزندان

جایگاه احترام به والدین پس از بندگی خداست. بنابراین، پس از عبادت خدا باید به والدین احسان کرد. تبیین این جایگاه عالی برای والدین در برنامه های گوناگون مسئولیت مهمی است که قرآن از برنامه سازان می طلبد.

به والدین احسان کنید. احسان چیزی بیشتر از اطاعت و احترام است که همه آنها را در بر دارد و بیش از آن را می طلبد.

۱- فقه الرضا ص ۱۴

۲- سوره اسراء/آیه ۲۱ و ۲۱

به هر دو باید یکسان احسان شود و فرزند در احسان به هیچ کدام نباید کوتاهی کند.

فرزندان باید مواظب باشند، که کوچک ترین لرزش غم آلودی در قلب والدین پدیدار نگردد. این مطلب را قرآن با انتخاب یک نمونه بیان می کند و می فرماید: «به آن دو اف نگو. امام صادق علیه السلام می فرماید: «اگر خداوند کلمه ای کمتر از اف سراغ داشت، از گفتن آن نهی می فرمود.

از این تعبیر کوتاه می توان به انبوهی از وظایف و ظرایف آگاه شد که رعایت آنها در ایجاد ارتباط کلامی و عاطفی با والدین ضرورت دارد. در ارائه الگوهای کلامی میان فرزندان و پدر و مادر باید به این مطالب توجه داشت ^۱.

امام صادق علیه السلام می فرماید:

مَنْ نَظَرَ إِلَى أَبِيهِ نَظَرَ مَاقَتٍ وَهُمَا ظَالِمَانِ لَهُ، لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ لَهُ صَلَاةً^۲

هر کس به پدر و مادرش با چشم خشم آلود نگاه کند، در حالی که پدر و مادر به او ستم کرده اند، خداوند نماز چنین فرزندی را هرگز نمی پذیرد.

یکی از مسائل مهمی که سبب می شود در برنامه ها، صحنه های نامطلوب میان فرزند و والدین به تصویر کشیده شود، رعایت نکردن حقوق فرزندان از طرف والدین و ستم آنان به فرزندان است که چنین تصویرهایی آثار تربیتی نامطلوبی در خانواده و فرزندان بر جای می گذارد. وقتی ستم برخی والدین در رسانه به تصویر کشیده می شود و واکنش طبیعی فرزندان در فرهنگ های مختلف را نشان می دهیم، در این لحظه، بیننده جوان یا نوجوان، حق را به فرزند می دهد و همان احساس نفرت شخصیت ستم دیده نسبت به ستم کار را پیدا می کند. این حس خودآگاه یا ناخودآگاه، به رابطه وی با والدین خودش نیز منتقل می شود و او به سراغ صحنه های زندگی خویش برمی گردد که در آنها والدین به او ستم کرده اند. آن گاه فرایند حس کینه، نفرت، انتقام جویی و تقلید از رفتار و شخصیت داستان، او را به سوی رفتارهای خشن، اعتراض آمیز و ناپسند می کشاند. بدین ترتیب تماشای صحنه هایی که برای هشدار به والدین به تصویر کشیده شده است؛ نتیجه بر عکس می دهد و به خشونت جویی فرزندان می انجامد^۳.

برخلاف فرهنگ های مختلف در دنیا که با برنامه ها و آثار خویش، اعتراض بر والدین ستم کار را روا می دارند، حضرت صادق علیه السلام این عمل را هرگز روا نمی دارد و آن را بی معرفتی در مقابل خدمات جانی و مالی و عاطفی پدر و مادر می شمارد..

این عمق نگرش امام علیه السلام اگر در برنامه در نظر گرفته شود، در حفظ و تعمیق روابط خانوادگی آشکار خواهد شد. چون نگاه های ما سطحی است، راه حل های ما نیز سطحی است و در نتیجه، آثارش نیز زودگذر و گاه خنثی است. می بینیم که با وجود ساخت و پخش برنامه های بسیار پر حجم در مورد مسائل و روابط خانوادگی و تربیتی، مشکلات اجتماعی مانند: طلاق، فرار دختران از خانه و... رو به رشد است.

۱- الگوهای بنیادین تعامل خانواده تعامل در خانواده نوشته جبار رحمانی

۲- شیخ حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۵، ص ۱۷۴

در این پژوهش با استناد به آیات قرآن و روایات معصومین علیهم السلام و تحلیل های روانشناختی مولفه هایی به عنوان الگوهای ارتباط در خانواده متعالی بیان شد که برای نیل به اهداف تعالی خانواده باید علم و هنر هماهنگی کوشش ها و مساعی اعضای خانواده به کار گرفته شود؛ چون خانواده به عنوان مهمترین نهاد اثرگذار در جامعه محسوب می شود که سبب رشد، تعادل و پویایی جامعه می شود و فرهنگ غنی اسلامی راهنمای خوبی برای ما در این خصوص می باشد چنان که رعایت دستورات و توصیه های موجود در آن می تواند نویدبخش خانواده ای سالم و متعالی و انسان هایی رشد یافته و مومن باشد که شکوفایی و اعتلای جامعه اسلامی را تضمین می کند.

قرآن کریم

نهج البلاغه

آخوند سکینه ، اخلاقی نرجس و پورمحمدی راضیه / واکاوی شاخص های اخلاقی خانواده متعالی در بهبود سبک زندگی

از منظر قرآن کریم/بی/بی/نا/بی/جا/۱۳۹۰

اسحاقی حسین / سلوک علوی / تهران/بوستان کتاب/۱۳۸۱

احمدی حسن / استراتژی و مهارت های تصمیم گیری درست/تهران/جوانان / ۱۳۹۵

امیرحسینی زهرا / / اصول و شیوه های مؤثر در ارتباط والدین و فرزندان/اصفهان/بی/نا/۱۳۸۷

جاکوما ریتسولاتی و کورادو و زینیگالیا / آینه ها در مغز: چگونه ذهن ما در اعمال، هیجانات و عواطف دیگران شریک

می شود؟ تهران/ نشر مرکز/بی/نا

رابینز آنتونی / مدیریت احساسات/تهران/شابک/۱۳۹۲

رحمانی جبار / الگوهای بنیادین تعامل در خانواده/مشهد/بی/نا/۱۳۷۱

رفسنجانی مقدم مصطفی، علمی سولا محمدرضاومحمدیان علی / الگوها و معیارهای تربیتی تشکیل و استمرار خانواده

متعالی/اصفهان/بی/نا/۱۳۹۵

سلطانی منوچهر/ مربی گری در مدیریت /تهران/بی/نا/۱۳۷۹

شیخ الاسلامی جعفر/۲۲۲۲نکته در تربیت/تهران/اسلامی/۱۳۹۳

شیخ صدوق / عیون اخبارالرضا/تابان/تهران/۱۳۸۴/جلد ۲

شفیعی سروستانی ابراهیم/ زن ،نظام سلطه و رسانه ها /بی/نا/بی/بی/جا/بی/نا

صفایی حائری علی / اندیشه من/بی/نا/بی/بی/جا

صدری مازندرانی حسن/هنر همسرمداری/قم/مشهور/۱۳۸۵

فیضی مجتبی /درآمدی بر سبک زندگی اسلامی/تهران/ دانشگاه بین المللی مذاهب/بی/نا

مهدوی کنی محمدسعید/ دین و سبک زندگی/تهران دانشگاه امام صادق(ع)./چاپ دوم/۱۳۸۸

موریس تیبو / تسلط بر احساسات نوشته / انتشارات زمان تغییر / تهران / ۱۳۹۶

مطهری مرتضی / مجموعه آثار / تهران / بی / نا / بی / تا / ج ۱۷

مکارم شیرازی / ناصر / تفسیر نمونه / تهران / بی / نا / ج ۱۶

ابن شهر آشوب / المناقب / بی / نا / بی / جا / ج ۱

بخاری محمد / صحیح البخاری / بی / نا / بی / تا / بی جا

عاملی شیخ حرّ / وسائل الشیعه / تهران / دارالحدیث / ج ۱۵

طباطبایی محمدحسین / تفسیر المیزان / بی / نا / بی / جا / بی / تا / جلد ۳

طبرسی رضی الدین / مکارم الاخلاق / وسائل الشیعه ج ۲۰ / بی / جا / بی / نا / ۱۳۷۷

کاشفی کمال الدین / تفسیر روض الجنان و روح البیان، ج ۱۵ / تفسیر اثنی عشری، ج ۱ / تفسیر مواهب علیه / ج ۳ / ۱۳۸۰

کلینی / کافی / جلد ۲ و ۳ و ۶ / تهران / بی / نا / ۱۳۷۵

مجلسی محمد تقی / فقه الرضا / تهران / بی / نا / ۱۳۸۰